

A stylized map of Ukraine is centered on a blue background with a subtle globe pattern. The map is colored in shades of yellow and blue. Overlaid on the map is the title text in various colors and sizes.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Україні

Україна

Діти з особливими освітніми потребами
мають право на одержання освіти,
якість якої не відрізняється
від освіти здорових дітей,
за місцем проживання;
соціалізацію та інтеграцію в громаду
й суспільство

*Міжнародні та українські
нормативно-правові документи*

Закон України «Про освіту»

від 05.09.2017 № 2145

Стаття 1 Основні терміни та їх визначення:

- індивідуальна освітня траєкторія
- індивідуальна програма розвитку (ІПР)
- індивідуальний навчальний план (ІНП)
- інклюзивне навчання
- інклюзивне освітнє середовище
- особа з особливими освітніми потребами
- результати навчання
- розумне пристосування
- якість освіти; якість освітньої діяльності

Статті: 3;
6; 7; 9;
11; 12; 13;
14; 15; 19;
20; 25; 26;
30; 33; 40;
41; 42; 47;
53; 54; 55;
56; 78; 79

Чинні нормативні документи

- **Постанова КМУ від 23.04.2003 № 585** «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами» (**Постановами КМУ від 27.08.2010 № 780** та **від 26.10.2016 № 753** внесено зміни)
- **Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872** «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (**Постановою КМУ від 09.08.2017 № 588** внесено зміни)
- **Постанова КМУ від 14.02.2017 № 88** «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами»

Постанова КМУ від 23.04.2003 № 585

зі змінами

Строк навчання у ЗНЗ для дітей з ООП:

I-III ступеня: 13 років для дітей з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату:

I ступінь - підготовчий клас, 1-4 класи,
II ступінь - 5-10 класи,
III ступінь - 11-12 класи

I - II ступеня: 11 років для дітей з тяжкими порушеннями мовлення:

I ступінь - підготовчий клас, 1-4 класи,
II ступінь: 5-10 класи

10 років для дітей із затримкою психічного розвитку:

I ступінь - підготовчий клас, 1-4 класи,
II ступінь: 5-9 класи

10(11) років для дітей з порушеннями розумового розвитку:

I ступінь - підготовчий клас, 1-4 класи,
II ступінь: 5-9 (10) класи

Постанова КМУ від 26.10.2016 № 753

Не толерантне

**Потрібно
використовувати
в такому вигляді**

Діти, які потребують
корекції фізичного та (або)
розумового розвитку

Діти з особливими
освітніми потребами

Вади

Порушення

Розумово відсталі діти

Діти з порушеннями
розумового розвитку

Інваліди

Люди (діти) з інвалідністю

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872 зі змінами

Порядок організації інклюзивного навчання у ЗНЗ

2. Освітні послуги надаються дітям з ООП загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням **особистісно орієнтованих методів навчання** та **з урахуванням індивідуальних особливостей** навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

5. Власник та керівник загальноосвітнього навчального закладу **несуть відповідальність** за організацію, стан та якість інклюзивного навчання

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872

зі змінами

3. Для організації інклюзивного навчання дітей з ООП у ЗНЗ створюються умови для:

- **забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень** закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з порушеннями зору;
- **забезпечення необхідними** навчально-методичними і наочно-дидактичними **посібниками** та індивідуальними технічними **засобами навчання**;
- **облаштування кабінетів** учителя-дефектолога, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять, психологічного розвантаження;
- **забезпечення** відповідними **педагогічними працівниками**.

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872

зі змінами

6. У ЗНЗ здійснюється **психолого-педагогічне супроводження** дітей з ООП працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) цих закладів та відповідними педагогічними працівниками.

8. Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу **у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з ООП становить :**

- **1-3 дитини** із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;
- **не більше як двоє** дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку), або тих, що пересуваються на візках.

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872

зі змінами

9. Програми, підручники, посібники.

10. Відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня **може розроблятися** індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма.

11. Особливістю навчально-виховного процесу дітей з ООП є його **корекційна спрямованість**. Корекційно-розвиткова робота – комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводження дітей з ООП, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення та особистості. Тривалість групового (**2-6 учнів**) корекційно-розвиткового заняття – **35-40 хв**, індивідуального – **20-25 хв**.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться вчителями-дефектологами та практичними психологами.

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872

зі змінами

12. Відповідно до індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності для кожного учня з ООП групою фахівців за участі батьків дитини складається **індивідуальна програма розвитку (ІПР)**, яка затверджується керівником закладу та переглядається двічі на рік (за потреби – частіше) з метою її коригування.

13. В ІПР зазначається кількість годин та напрями проведення корекційно-розвиткових занять, визначені ПМПК з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема:

- 3-5 годин – для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, ЗПР, значеним зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями;
- 5-8 годин – для дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму, складними порушеннями розвитку.

Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872

зі змінами

Години, визначені для проведення корекційно-розвиткових занять, **не враховуються** під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження учнів з ООП. Корекційно-розвиткові заняття проводяться з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня.

14. Особистісно-орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує **асистент вчителя**.

15. Оцінювання навчальних досягнень.

16. ДПА дітей з ООП.

17. Позакласна та позашкільна робота (з урахуванням інтересів, нахилів, здібностей, побажань, віку, стану здоров'я, індивідуальних особливостей).

Постанова КМУ від 14.02.2017 № 88

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

2. Головним розпорядником субвенції є МОНУ.

Розпорядниками субвенції за місцевими бюджетами є **структурні підрозділи з питань освіти і науки** місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

3. Субвенція спрямовується на надання державної підтримки особам з ООП, які навчаються у спеціальних та інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів (крім шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів), а саме дітям сліпим та із зниженим зором, глухим та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушенням розумового розвитку, із складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектру).

Постанова КМУ від 14.02.2017 № 88

- 4. За рахунок субвенції здійснюється оплата таких видатків:**
- **проведення додаткових корекційно-розвиткових занять (послуг)**, що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини, яка розробляється групою фахівців у складі заступника директора з навчально-виховної роботи, вчителів, асистента вчителя, практичного психолога, корекційного педагога та інших з обов'язковим залученням батьків або осіб, які їх замінюють, та затверджується директором ЗНЗ;
 - **придбання спеціальних засобів** корекції психофізичного розвитку, обладнання, дидактичного матеріалу та особливих наочних засобів, які дають змогу виконувати дитиною індивідуальну програму її розвитку (не більш як 20% загального обсягу видатків на кожну дитину певного ЗНЗ, яка потребує державної підтримки).

Постанова КМУ від 14.02.2017 № 88

6. Закупівля товарів, робіт і послуг за рахунок субвенції здійснюється в установленому законом порядку.

Додаткові корекційно-розвиткові заняття (послуги), що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини, проводяться (надаються) **фахівцями із числа працівників ЗНЗ** та у разі потреби - **додатково залученими фахівцями**, з якими загальноосвітнім навчальним закладом або відповідним органом освіти укладаються трудові договори.

Примірний перелік додаткових корекційно-розвиткових занять (послуг) для дітей з ООП, які навчаються у спеціальних та інклюзивних класах ЗНЗ

- Ритміка
 - Орієнтування у просторі
 - Розвиток мовлення
 - Соціально-побутове орієнтування
 - Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови
 - Корекція та розвиток психофізичних функцій, використання елементів: кінезіотерапії, анімалотерапії (іпо-, каніс-, феліно-, орніто-), арт-терапії (ізо-, драмо-, казко-, музико-, кіно-, піско-, ігро-, мульт-, фото-, кольоро-, пластилінової, танцювальної терапії, психогімнастики), працетерапії, ерготерапії, ароматерапії, Монтессорі-терапії тощо
 - Додаткові заняття з дисциплін інваріантної частини навчального процесу та інші
- Лікувальна фізкультура
Корекція зору
Корекція розвитку

Чинні нормативні документи

- **Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224** «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах»
- **Лист МОНМСУ від 18.05.2012 № 1/9-384** «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»
- **Лист МОНМСУ від 26.07.2012 № 1/9-529** «Про організацію психологічного та соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання»
- **Лист МОНМСУ від 28.09.2012 № 1/9-694** «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням»

Чинні нормативні документи

- **Лист МОНУ від 08.08.2013 № 1/9-539** «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»
- **Лист МОНУ від 12.07.2016 № 1/9-364** «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році»
- **Лист МОНУ від 10.01.2017 № 1/9-2** «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами»
- **Лист МОНУ від 14.06.2017 № 1/9-325** «Про навчальні плани та організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2017/2018 навчальному році»

Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224

Положення про спеціальні класи для навчання дітей з ООП у ЗНЗ

- 1.2.** Спеціальні класи для навчання дітей з ООП у ЗНЗ – **це окремі класи** для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах.
- 1.3. Спеціально створеними умовами** є безперешкодний доступ до території та приміщень ЗНЗ; відповідна навчально-матеріальна база (спеціальні навчальні програми, підручники, наочно-дидактичні посібники, форми, методи навчання і виховання, засоби корекції індивідуального та колективного користування) та відповідне кадрове забезпечення.

Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224

2.2. Спеціальні класи **комплектуються відповідно до особливостей психофізичного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дітей** з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю. Для дітей, які мають складні порушення розвитку, можуть створюватися окремі класи.

2.4. Строк навчання та наповнюваність спеціальних класів для дітей з ООП в ЗНЗ встановлюється відповідно до Нормативів, затверджених наказом МОНУ від 20.02.2002 № 128, затверджених в Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517.

Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224

Наповнюваність спеціальних класів не повинна перевищувати:

- * 8 - глухих, сліпих;
- * 10 - зі зниженим слухом, з наслідками поліомієліту і церебральним паралічем, глибоко розумово відсталих;
- * 12 - зі зниженим зором, з важкими порушеннями мови, розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку;
- * 6 - зі складними вадами розвитку.

2.5. У разі відновлення здоров'я, досягнення стабільних успіхів у навчанні **учні** спеціальних класів за висновком ПМПК та згодою батьків **переводяться для навчання** у звичайні класи.

Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224

- 3.1.** Навчально-виховний процес у спеціальних класах здійснюється відповідно до **робочого навчального плану**, складеного на основі типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, затверджених МОНУ.
- 3.2.** Спеціальні класи працюють за **навчальними програмами, підручниками і посібниками**, рекомендованими МОНУ для використання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах.
- 3.3.** У випадках, **коли учні** через складні вади розвитку протягом місяця **не можуть засвоїти програму з окремих предметів**, педагогічна рада ЗНЗ за рекомендацією ПМПК приймає рішення про переведення таких учнів на навчання за індивідуальними навчальними планами та програмами.

Наказ МОНУ від 09.12.2010 № 1224

3.9. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу є:

- * **актуалізація особистісного потенціалу** розвитку дитини;
- * **формування позитивних міжособистісних стосунків** учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішньошкільної інтеграції;
- * **консультування батьків** щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

3.10. Розклад уроків у спеціальних класах складається відповідно до робочого навчального плану навчального закладу з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Тривалість уроків і перерв визначається згідно вимогам Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку (наказ МОНУ від 15.09.2008 № 852).

Лист МОНУ від 26.07.2012 № 1/9-529

Психологічний супровід в умовах інклюзивної освіти

Діагностична робота має бути спрямована на:

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;
- рівня розвитку **когнітивної** сфери;
- особливостей **емоційно-вольової** сфери;
- **індивідуально-типологічних** особливостей;
- рівня сформованості **мотивації до навчання**;
- рівня розвитку **комунікативних** здібностей;
- **розумової працездатності** та темпу розумової діяльності.

Лист МОНУ від 26.07.2012 № 1/9-529

Завдання психолога:

- * при створенні індивідуальної програми розвитку **надати рекомендації** стосовно врахування індивідуальних особливостей дитини у навчально-виховному процесі та взаємодії зі шкільним оточенням;
- * **формувати психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу** (учнів, батьків, вчителів, адміністрації) до взаємодії з дитиною з ООП, толерантне ставлення до людей з порушеннями розвитку, з інвалідністю;
- * **індивідуальна робота з дитиною** з особливостями психофізичного розвитку має бути спрямована на збереження її здоров'я, пошук та реалізацію її всебічного розвитку, формування позитивної мотивації до навчання.

Лист МОНУ від 26.07.2012 № 1/9-529

Завдання психолога (2):

* **корекційна робота** має бути спрямована на розвиток усіх видів сприймання, особливо зорового і слухового, зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу, цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати.

Основні **функціональні обов'язки соціального педагога** в умовах інклюзивної освіти визначені наказом МОНУ від 28.12.2006 № 864 “Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України”

Лист МОНУ від 26.07.2012 № 1/9-529

Соціально-психологічний супровід дитини з ООП

в умовах інклюзивної освіти включає:

- * ознайомлення з особовою справою дитини, співбесіду з представником ПМПК; бесіду з дитиною та її батьками з метою визначення рівня можливостей дитини;
- * оцінку освітнього середовища, визначення його відповідності потребам і можливостям дитини;
- * вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини; участь в консіліумі щодо розробки індивідуальної програми розвитку;
- * формування психологічної готовності всіх учасників навчально-виховного процесу до спілкування з дитиною з ООП;
- * відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі; сприяння соціальній інтеграції дитини; моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня з ООП.

Лист МОНУ від 26.07.2012 № 1/9-529

Питання психологічного і соціального супроводу дітей знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів і не можуть бути віднесені до професійної діяльності виключно одного з них.

Неприпустимим є покладання на спеціалістів психологічної служби (практичного психолога та соціального педагога) **обов'язків, що не належать до їх професійної компетентності**, зокрема – заміна корекційних занять вчителя-дефектолога корекційними заняттями практичного психолога.

Ресурси

- **Офіційний сайт МОН України**, розділ «Освіта дітей з ООП» (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/>);
- **Сайт «Освіта.UA»**, розділ «Законодавство» (http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/);
- **Сайт Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»**, розділ «Бібліотека» (<http://www.ussf.kiev.ua/ielegalframework/>);
- **Блог Центру** практичної психології, соціальної роботи та здорового способу життя, сторінка «Інклюзивна освіта» (http://psihologi1.blogspot.com/p/blog-page_15.html)
- **Відкрита група «Інклюзивна освіта в Харківській області»**
у **Facebook**
(<https://www.facebook.com/groups/2061700367474326/?ref=bookmarks>)

Блог Центру практичної психології, соціальної роботи та здорового способу життя

- Алгоритм організації інклюзивного класу в ЗНЗ:
- алгоритм дій батьків дитини з ООП;
- алгоритм заходів співробітників ЗНЗ щодо організації здобуття середньої освіти дитиною з ООП;
- алгоритм заходів Р(М)В(У)О щодо організації інклюзивної освіти в ЗНЗ;
- необхідні заходи засновника (власника) ЗНЗ щодо забезпечення права на середню освіту дитини з ООП.
- Де брати корекційні програми?
- Хто може виконувати функції асистента вчителя?
- Хто має здійснювати психокорекційну роботу з дітьми з ООП, якщо у штатному розписі закладу відсутня посада практичного психолога, а вчитель не володіє відповідними методиками?
- Що робити, якщо дитина з ООП веде себе агресивно з однолітками в класі?